

Táncszervező kezesek az erdélyi Mezőségen

VARGA SÁNDOR

A mezőségi paraszti táncélet legfontosabb szereplői a táncszervező *kezesek* voltak. Tanulmányomban a funkciójukhoz kapcsolódó sokrétű feladatrendszert és jogosultságok felsorolása mellett a falu társadalmában játszott szerepüket is elemzem a belső-mezőségi terepmunkám során szerzett adatok alapján.¹

A táncmulatságok szervezői

A hagyományos, vonószenével kísért táncalkalmak szervezőit a Mezőség, illetve Maros-Küküllő vidék falvaiban máig *kezesnek*, *kezeslegénynek*,² ritkábban *cigányfogadónak* nevezik.³ A mezőségi románoknál szintén általánosan használt *chizeș* elnevezés vélhetően a magyar nyelvből származik.⁴ A kifejezést Mezőségen pénzügyi-gazdasági, ritkább esetben erkölcsi felelősségvállalás vonatkozásában is ismerik,⁵ de legtöbbször mégis csak a táncmulatságokkal kapcsolatban használják, így csak rendhagyó helyzet-

¹ Az erdélyi Belső-Mezőségen 1994 óta folytatott terepmunkát. A tanulmányomban szereplő adatok többsége egy *Visa* (románul *Vișea*) nevű faluból származik, ami egy kicsi, körülbelül 700 fős magyar és román vegyes lakosságú település Kolozs megyében Kolozsvártól 40 kilométerre, északkeletre.

² Pesovár Ferenc: *Kezes: Szócikk*. In: *Néptánc kislexikon* (szerk.: Pálffy Gyula). Budapest, Planétás, 1997a. 82. p.

³ Csorba János: *Bár emlékezete maradjon meg...* Budapest, Magyar Könyvklub, 2001. 37-38. p. A mezőségi falvakban a zenész szinonimájaként is használják a *cigány* kifejezést. A mezőségiek a zenészt/*cigányt megfogadják, befogadják, állítják, vagy beállítják*.

⁴ Vö. Pesovár Ferenc. 1997a. 82. p.

⁵ A *kezes* az, aki valakiért, valamiért anyagi kötelezettséget vagy erkölcsi felelősséget vállal, jót áll. Régen a *tűsz* szó szinonimája is volt. In.: *Magyar értelmező kéziszótár*. (szerk.: Juhász József – Kovalovszky Miklós – O. Nagy Gábor – Szőke István). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999. 690. p. Keletkezésének egy régi jogszokás lehet az alapja, amikor is a jótállásnál az egyezséget kézfogással pecsételték meg. In.: *A magyar nyelv történeti, etimológiai szótára II.* (szerk.: Benkő Lóránd). Budapest, Akadémia Kiadó. 1970. 479. p.

ben látják szükségesnek magyarázni. Mára már kikopott a használatból, de a 20. század közepéig a Borsa-völgyi falvakban ugyanígy nevezték az évenként újraalakuló juhtartó esztenaközösség megszervezéséért felelős gazdákat is.⁶

A szakirodalom szerint a mezősegi *kezesek* elsősorban a különböző táncalkalmak megszervezéséért és rendben történő lebonyolításáért feleltek illetve vállaltak anyagi kötelezettséget. Ezenkívül bizonyos időszakokban fontos pozíciót foglaltak el a környékbeli rendfenntartó szervek és a fiatalság, illetve a helyi társadalom és a táncos közösség közötti kapcsolatrendszerben. Faragó József szerint a *kezesség* intézménye a 19. századi falusi társadalomban fontos és komplex szerepet töltött be.⁷

A *kezesség* intézményének szabályozottsága, a kapcsolódó jogosultságok és feladatok közösségenként és időszakonként eltérőek lehettek. Fejlett intézményrendszerrel rendelkező mezővárosokban, például Széken, fontosabb és szélesebb körű szerep hárulhatott a *kezesekre*, mint a székítől jócskán eltérő társadalmi felépítettségű szomszédos paraszti közösségekben. Széken a hatóságok a 20. század közepéig közmunkával, sorozással és nyomozással kapcsolatban is igénybe vették a *kezesek* szolgálatait, sőt a 19-20. század fordulóján nyilván is tartották őket. Feltételezéseink szerint korábban a fiatalság maguk által választott vezetői lehettek, akik akár a törvény előtt is képviselhették az ifjúság ügyes-bajos dolgait.⁸ Bár történeti adattal erre vonatkozóan nem rendelkezünk, nem kizárt, hogy a *kezes* tisztség Szék egykori parasztpolgári társadalmának fontos alkotóeleme lehetett az *utca-kapitányi* pozícióhoz hasonlóan.⁹

A táncszervezésről általánosságban

A *kezesség*, mint társadalmi intézmény működésének megértéséhez tudnunk kell, hogy belső-mezősegi falvakban a *zenészfogadást* az 1960-as évek

⁶ K. Kovács László: A Borsa-völgyi juhászat. Budapest, Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet, 2008. 44-45. p.

⁷ „A *kezesség* a falusi fiatalság egykor virágzó, szigorú törvényekkel irányított, de Erdély-szerte felbomlott közösségi életformájának egyik – talán egyetlen – még úgy-ahogy élő intézménye.” – írja 1946-ban. (Faragó József: A tánc a mezősegi Pusztakamaráson. In: Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény II/A (szerk.: Felföldi László – Karácsony Zoltán). Budapest, Gondolat – Európai Folklór Intézet, 2006. 129. p.)

⁸ Novák Ferenc: Szék táncai és táncélete a XX. század első felében. In: A széki hangszeres népzene (szerk.: Virágvolgyi Márta – Felföldi László). Budapest, Planétás, 2000, 30, 34. p.

⁹ Vö. Kós Károly: Mezőség néprajza II. Marosvásárhely, Mentor, 2000. 343-351. p.

közepéig-végéig kétrendszerűség jellemezte.¹⁰ Eszerint megkülönböztetünk egymástól rövidebb időtartamú (egy vagy két, esetleg három napig tartó táncmulatságra) és hosszabb időtartamú (például harminc táncalkalomra szóló) *zenészfogadást*. A pozíciónak nagy társadalmi presztízse volt, ugyanakkor sok feladattal és felelősséggel járt. Visában például csak két-három emberről tudunk, aki a katonaidejét leszámítva egész legénykorában megszakítás nélkül *kezeskedett*.

Az általam vizsgált belső-mezőiségi falvakban hosszú távra csak a fiatal-ság hétfévente rendszeresen előforduló táncmulatságaira, az ún. táncra állítottak zenészt.¹¹ Az egyszerre lekötött táncalkalmak számát általában a táncos közösség anyagi lehetőségei határozták meg. Saját zenekarral rendelkező falvakban, vagy módosabb közösségeknél akár száz, ritka esetben kétszáz táncalkalomra is lekötötték a zenészeket.¹² Visában a visszaemlékezések szerint a leghosszabb ilyen periódus harminc alkalomból állt.

Nagyobb településeken falurészenként külön rendeztek *táncot* a fiatalok. Vegyes lakosságú falvakban gyakran az etnikai szegregáció is megfigyelhető volt: Magyarpalatkán például emberemlékezet óta külön táncoltak a magyarok és a románok. Ritkábban más jellegű társadalmi különbségek is megjelenhettek a táncrendezésben: Visában például az 1930-as években külön volt a *gazdák és a szegények tánca*.

A táncalkalmak száma az évszakoktól, tehát a paraszti munkaszezonok változásától függött. A táncélet intenzitása az őszi-téli periódusban megnőtt, a tavaszi-nyári munkák idején pedig fokozatosan csökkent. Visában május elejétől október elejéig sokszor harminc *vasárnapra* (táncalkalomra) *fogadtak cigányt*, ami nagyjából azt jelentette, hogy harminc egymás utáni hétfégen minden vasárnap délután volt tánc. Az őszi derekától őszi végéig általában igyekeztek vasárnap estére is táncot rendezni. A november eleji halottak napjától számítva tél végéig háromszor volt *tánc* egy hétfégen: szombat este, vasárnap délután és vasárnap este.

Tavaszi elején a szombati, majd a vasárnap esti tánc is folyamatosan el-

¹⁰ A kétrendszerűséget először Pálffy Gyula fogalmazta meg tudományos szinten Vajdakamarás táncéletével kapcsolatban. Pálffy Gyula: Vajdakamarás táncélete. Néprajzi Látóhatár, (X.) 2001. 1-4. sz. 286. p.

¹¹ A *tánc* a mulatságok régebbi, kötetlenebb formája, szemben a *bállal*, ami a parasztság körében újkeletű, főleg a vizsgált területünkön, ahol csak a 20. század elején-közepén terjedt el. Vö. Pesovár Ferenc 1997b. Táncélet és táncos szokások. In: A magyar nép és nemzetiségeinek tánc hagyományai (szerk.: Felföldi László – Pesovár Ernő). Budapest, Planétás, 1997b. 30. p.

¹² Vö. Kós Károly 2000. II. 257-258. p.; Pálffy Gyula 2001. 286, 300. p.

maradozott. Ez a *zenészfogadás* szempontjából fontos, hiszen a nyári időszakban harminc *vasárnap* harminc hétvégét jelentett, míg télen tíz hétvége alatt *befogyott a harminc vasárnap*. A *vasárnap* kifejezés ebben az értelemben tehát táncalkalmat jelent!

Az 1900-as évek elejétől a második világháborúig tartó időszakban Visában egy évben két hosszabb *ángáriára* (ciklusra), tehát 2x30 vasárnapra fogadták a zenészt: először húsvét után a tavasz végi- nyári-őszi időszakra, majd karácsony előtt a téli időszakra.¹³

Hosszabb periódusra szóló *zenészfogadás* esetén a visai *kezesek* igyekeztek kiküszöbölni vagy legalábbis minimalizálni a pénzzel való fizetést. Nyáron *kalákamunkát* vállaltak a fiatalság nevében, ősszel-télen pedig terménnyel igyekeztek kiváltani a készpénz egy részét. Ha ez sikerült, kevesebb anyagi felelősséget kellett vállalniuk – ami a faluban egészen az 1950-es évek végéig jellemző pénzhiány miatt fontos is volt.

A második világháború utolsó éveiben csak rövidebb, legfeljebb öt-tíz, de gyakran előfordult, hogy csak egy *vasárnapra fogadtak* zenészt, mert a csendőrség nem mindig engedélyezte a táncos összejöveteleket. A második világháború végétől az 1950-es évek közepéig a fent említettek voltak érvényesek. A téesz-szervezés ideje alatt a nagygazdáknál elvégezhető *kalákák* szervezése egyre nehezebbé vált, így nyaranta nem mindig tudtak hosszabb időre zenészt *állítani*. Az 1960-as évek elején újból intenzívebbé vált a táncélet, hiszen alkalomadtán a téesznek is lehetett *kalákázni*, sőt a pénzforgalom is lassan megnőtt a faluban. Az évtized közepétől azonban megszűntek a társasmunka lehetőségei, ami ismét a nyári táncalkalmak megcsappanásához és a *zenészfogadási* periódusok megrövidüléséhez (maximum tíz *vasárnap*) vezetett.¹⁴ Az 1968–70-es villamosítás után a hétvégi táncalkalmakat a kultúrotthonban tartott lemezjátszós (*pikapos*) multság, majd a diszkó váltotta fel, ami a *zenészfogadást*, mint a *kezesek* legfontosabb feladatát feleslegessé tette.

A kezesek számának változása

A fiatalság rendszeres hétvégi *táncaira* – rendszerint hosszabb periódusokra – általában két-három *kezes állította be a cigányokat* az első világháború

¹³ Vö. Kós Károly 2000. II. 258. p.; Pálffy Gyula 2001. 286-287. p.; Tamás Irén: Szováti táncgyományművelődés (XL.) 1991. 7-8. sz. 36-37. p.

¹⁴ Vö. Pálffy Gyula 2001. 286. p.

körüli időkben. A visszaemlékezésekből kiszűrhető, hogy ebben az időszakban *táncon* részt vevő etnikumok nagyjából helyi/falubeli számarányuknak megfelelően képviseltették magukat a táncszervezők között: a három *kezes* közül kettő magyar, egy pedig román volt.

A két világháború alatti és utáni időszakokban nemzetiségi konfliktusok miatt többször *kettészakadt* Visában a hétvégi tánc, a románok és a magyarok külön mulattak. Kicsi és szegény falu lévén ez az állapot nem volt sokáig fenntartható. Az 1920-as évek közepén-végén, majd az 1950-es évek elején is egyfajta konszolidációs törekvés volt megfigyelhető a fiatalság részéről. A következő idézet a *kezesség*, mint a társadalmi kohéziót segítő intézmény fontosságát mutatja:

„Ha (...) megegyeztek a kezesek ketten, akkor minden jó vot (...) Kezes votam evvel a Tuluk Juannal, én nagyon jól értekeztem. (...) Má' azelőtt vót ez a... ez az időszak (...) negyvenöt után egészen ötvenig (...) hogy... hát akko' ki vótak [a románok] a magyarokra. (...) De utóvégre belegyőződtek, hogy az... nem nagy eredményt hozott a... se nekik, se a magyaroknak. Aztán félbeszakadt ez, akko' összefértek, úgy hogy együtt tudtak... [mulatni.] (...) Mondjuk nem vot annyi román, ők nem tudtak fenntartani egy zenészt, mer' nem tudták fizetni. (...) Meg persze, akko' má' hogyha az egyik [kezes] román vot, s én magyar, akkor összefértünk a... fiatalság is. Nem vot meg (...) ez a nemzeti kérdés, hogy hát... magyarok-románok. S akkor osztán valahogy tetszett a román embereknek, (...) akiknek vot akkor leányuk, vagy legény fiak, hogy na, összeférnek [a magyarokkal] és tudnak együtt táncolni, szorakozni. (...) Mer' (...) hát én is elmentem román családba a zeniszekkel... ebédre, vagy a vacsorára. S akkor má' ott nagyon szívesen votam fogadva. Akkor má'... másnap má' tolmácsolták az asszonyok tovább, hogy há' votak itt a... kezesek! [nevet] (...) Tuluk Joany... ő is ment a magyarokhoz is.”¹⁵

Az 1960-as évektől kezdve a román közösség folyamatos apadása miatt egyre többször fordult elő, hogy csak magyar legények voltak *kezesek*, annak ellenére, hogy egyre gyakoribbá vált, hogy három, sőt négy *kezes* is működött egyszerre a hétvégi táncon. A sátoros ünnepek alkalmával, amikor ezek az ortodox és a református naptár eltérései miatt nem estek egybe, a románok igyekeztek saját táncot rendezni, amire még az idősebb házasságokat is meghívták, hogy ki tudja fizetni a zenészeket.

A *kezesek* számát tehát a pillanatnyi gazdasági helyzet is meghatároz-

¹⁵ Elmondta Fodor János *Selyem* (sz.: 1932), 2011. 06. 05-én, Visában.

hatta. Előfordult, hogy szegényebb *kezesek* akár nem táncos gazdalegényt is maguk mellé vettek – nekik szükségük volt pénzügyi fedezetre, a másik pedig ennek fejében részesülhetett a társadalmi presztízből.

A második világháború után a tanítók igyekeztek minden ünnepre színdarabot betanítani a fiatalságnak, ilyenkor a színházi előadás után tancot szerveztek, általában az éppen aktuális kezesek segítségével. Ezekre az alkalmakra gyakran négy-öttagú bandát fogadtak, akiknek – szemben az éjfélig tartó hétvégi tánccal – gyakran másnap délelőttig kellett muzsikálniuk. Ezeken a multságokon részt vett a falu apraja-nagyja. A feladat tehát nagyobb felelősséggel járt mint egyébként. Ilyenkor a gyakorlatlanabb, bizonytalanabb legények igyekeztek többen összeállni és hárman-négyen mentek zenészt állítani.

A hagyományos paraszti táncélet intenzitásának csökkenésével, a táncalkalmak számának megcsappanásával és a zenészfogadási periódusok meg rövidülésével párhuzamosan egyre nehezebben vállalták a legények egyedül a felelősséget. Az 1950-es évek végétől több olyan esetről is tudunk, hogy három-négytagú baráti társaság látta el ezt a feladatot. A legények esetleges bátortalansága mellett ez a városi munkavállalásból és termelőszövetkezeti fizetésből adódó pénzlehetőséggel, a gazdálkodóknak végezhető kalákák fokozatos kiesésével, és a magánkézben lévő termény mennyiségének csökkenésével is magyarázható. Ennek hatására a zenészek fizetésében egyre nagyobb arányban szerepelt a készpénz; a legények pedig már nem szívesen vállalták egyedül az anyagi bukás veszélyét, hiszen nem volt már lehetőségük terménnyel, esetleg napszámmal pótolni a hiányt.

A kezesek „kiválasztódása”

Visában a táncos közösség meglehetősen kicsi volt, a fiatalok gyerekkoruktól jól ismerték egymást. Egy-egy generáción belül a fiatalok között a táncos közösségbe történő szocializálódás során kialakult egyfajta társadalmi szereposztás/sorrend: az élelmesebb, gyorsabb észjárású, merészebb legények közül kerültek ki a közösségi alkalmak szervezői. Az említett tulajdonságok mellett a jó tánctudás, valamint némi „*pénztehetség*” sem ártott.¹⁶

A gyakorlatban a kezesek személye esténként a fonóban, nyáron pedig a bandázások alkalmával dőlt el: a fiúk összeültek beszélgetni, és eközben néhányan jelezték a szándékukat, hogy elmennének cigányt állítani. Nem

¹⁶ Vö. Faragó József 2006. 128. p.; Novák Ferenc 2000. 33-34. p.; Pálffy Gyula 2001. 296. p.

tudunk példát arra, hogy a belső-mezőszéki szegényebb településeken választották volna a kezeseket. Gazdagabb mezőszéki falvakban, ahol egész évre tudtak zenészt fogadni, vagy rendszeresen többen akarták a kezesseg tisztségét betölteni, gyakran előfordult, hogy választották, vagy kikiáltották a kezeseket.¹⁷

A *kezesek* személye optimális esetben fokozatosan cserélődött.¹⁸ Az idősebb, tapasztaltabb legény gyakran a hajlandóságot mutató fiatalab- bak közül választotta ki azt, akivel a „*legjobban egyezett*”, és akire a mun- ka oroszlánrészét rá tudta bízni. Ilyenkor az idősebb kezes a táncon szinte csak irányított, sokszor részt sem vett a tisztségével járó munkákban. Az idősebb, régóta kezeskedő, tapasztalt legényeknek komoly tekintélye volt a fiatalság előtt.¹⁹ Ennek köszönhetően be tudták szervezni a munkába tánc körül sündörgő gyerekeket, gyengébb vagy italos legényeket: pálinkáért, lá- nyok után küldték őket stb. Ezek tulajdonképpen segédszervező szerepet töltöttek be, ugyanakkor külön megnevezésük nem volt.

A zenei szolgáltatók kiválasztása

A belső-mezőszéki falvak fiatalsága egészen 1960-as évek közepéig-végéig számos lehetőség közül válogathatott, ha zenészt akart fogadni. Ebben a korszakban a belső-mezőszéki falvak mindegyikében voltak paraszt- esetleg cigányzenészek, akiknek nem a zenei szolgáltatás volt a mesterségük, de a keresetkiegészítés céljából elvállaltak egy-egy táncalkalom kimuzsikálását. Ők a zene szeretete, illetve a helyi társadalom által megfogalmazott igény miatt kerültek ebbe a szerepkörbe.

A hivatásos zenei szolgáltatók²⁰ viszonylag nagy számban lehettek jelen a zenei piacon; a két világháború közötti időszakban tudunk olyan cigány-

¹⁷ Vö. Kallós Zoltán: Tánchagyományok egy mezőszéki faluban. In: Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény II/A (szerk.: Felföldi László – Karácsony Zoltán). Budapest, Gondolat – Európai Folklór Intézet, 2006. 298. p.; Kós Károly 2000. II. 257. p.; Novák Ferenc 2000. 33-34. p.

¹⁸ Vö. Pálffy Gyula 2001. 296. p.

¹⁹ Könczei Ádám szerint tekintélyük fő forrása hozzáértésük, tehetségük és odaadásuk volt. Könczei Ádám: Tárt kapujú táncházakért. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: Tánchá- z. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2004. 20. p.

²⁰ Pávai István nyomán minden olyan zenészt hivatásosnak tekintek, akit fizetség ellenében rendszeresen igénybe vesz a helyi közösség, még akkor is, ha nem ez a kizárólagos keresete. Pávai István: Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1993. 173. p.

zenésről, aki távolabbról, vélhetően a Kis-Szamoson túlról érkezett Visába.

A környék legjelentősebb zenészközpontja Magyarpalatka volt. Az itteni nagynevű prímásokért és bandáikért a nagyjából negyven kilométeres körzetben fekvő falvak fiatalsága versengett. Ezeket a visaiak a legtöbbször csak esküvőkre, nagyobb bálokra tudták megfogadni. A szűkös anyagi lehetőségek és a zenei önellátásra való törekvés miatt a gyengébb palatkai zenészspezialistáknak sem volt biztos a megélhetésük, így az is előfordult, hogy maguktól vándoroltak el a környező falvak valamelyikébe.

Visába 1968–70 között vezették be az áramot, ekkor jelent meg a rádió majd egyre több családban a lemezjátszó.²¹ is. Ettől az időszaktól kezdve a lemezjátszót biztosító *kultúrfelelős*, illetve a táncmulatságot szervező *főnök* határozták meg, hogy milyen arányban szerepeljen könnyűzene, illetve népzene a mulatságokon.

Az 1980-as évek közepén a kultúrházban induló *diszkóban* az iskolaigazgató által megbízott, visai *kultúrfelelős* egyedül kezelte az iskola lemezjátszóját. Az 1980-as évek végén, néhány Kolozsváron dolgozó fiatal szalagos (tekercses) magnetofont vásárolt. Ettől kezdve a diszkóban a zenét az a magnótulajdonos szolgáltatta, aki meg tudott egyezni a kultúrfelelőssel. Ez a típusú lejátszó eszköz ebben az időben drága volt, ezért a *diszkós* presztízse megnőtt a helyi fiatalok között.

Az 1991 őszen megnyílt bárban kezdetben a tulajdonos szolgáltatta a zenét egy kazettás magnóval, a 2000-es évek elejétől pedig már a Kolozsvárról érkező, hivatásos lemezlovasok által számítógéppel és erősítővel játszott zene a volt jellemző.

Az iskolaigazgató által betanított ünnepi színdarabokat követő *táncokon*, később *bálokon* kizárólag palatkai cigányzenészek muzsikáltak, egészen az 1970-es évek elejéig, amikor aztán a *bálok* is lassan elmaradoztak.

Az 1990-es évektől egészen 2007-ig a hagyományos élő vonószene már csak lakodalmakon, rendhagyó alkalmakon, illetve a magyarországi érdeklődők által közvetlenül, vagy a kérésükre megszervezett, táncalkalmakon hangzott fel.

A táncházmozgalomban híressé vált magyarpalatkai Kodoba-banda Visában először 1958-ban, a mezőgazdasági társulás megalakulásánál muzsikált. Az 1980-as évek elejétől 2003-ig szinte kizárólag ők *muzsikálták ki* a

²¹ Helyi elnevezésben: *pikap*. A *pikap* a lemezjátszó karjának hangszedő feje. Pick up (ang.) = felvesz, felszed.

visai lakodalmakat. 2007-óta a lakodalmak többségét már nem falun, hanem a közei városokban rendezik. Ezzel párhuzamosan a palatkaiai zenei szolgáltatása szinte teljesen megszűnt a lakodalmakon, ahol a könnyűzenét és lakodalmas rockot játszó zenészek, illetve a lemezlovas egymást felváltva szolgáltatják a talpalávalót.

A faluban 2005 óta évente két-három alkalommal rendeznek hagyományos élő vonószenével kísért táncmulatságot. Ezek nagyobb része táncházasok, kutatók által szervezett *bál*, ritkábban általuk megrendezett táncfilmezés, kisebb része rendhagyó táncalkalom, például korosztálytalálkozó, vagy keresztelő.

A tánczenei szolgáltatás biztosítása

A táncosok és a zenészek törekedtek egy, lehetőleg tartós, állandó kapcsolat kialakítására. Minden hosszabb ideig *kezeskedő* legénynek megvolt a kedvenc zenésze, és ha lehetősége volt rá, őt foglalkoztatta.

A téli időszakra szóló cigányfogadás karácsonytól kezdődött. Az 1960-as évekig ilyenkor általában háromnapos táncot (vasárnap, hétfő, kedd) rendeztek, amit a szervezők igyekeztek már előzőleg belefoglalni egy hosszabb periódusú zenészfogadásba. Általában azonban az ünnepi táncokra külön kellett megalkudni, főleg ha az ünnep első napján színielőadással összekapcsolt belépős táncot tartottak.²² Ilyenkor is igyekeztek az ünnep másod, illetve harmadnapjára is lefoglalni a zenészt, mert az is be akarta biztosítani magát és könnyebben elszegődött olyan helyre, ahol hosszabb távra „*állították be*”. Ez azonban nem mindig sikerült, mert a „*cigány megkérte az árát*”. Ha nem volt színházi előadás, akkor a háromnapos karácsonyi táncra olcsóbban jött el a zenész.

A kezesek nem mindig lehettek biztosak abban, hogy a megfelelő pénzüsszeg befolyik – ez főleg a világháborúk idején és a tévesztés első szakaszában volt jellemző. Ilyenkor lemondtak a hosszú távú zenészfogadásról és karácsony után csak a farsangi időszakra, mindössze három vasárnapra állítottak cigányt. A böjti időszakban megritkultak a táncalkalmak, az ortodox románok amúgy sem jöttek a táncra, így bevételkieséssel kellett számolniuk. Az ünnep előtti nagyhéten a magyarok sem táncoltak. Ilyenkor a böjt utáni időszakra igyekeztek tíz vasárnapra lefoglalni a zenészeket. Itt

²² A visszaemlékezések erre vonatkozóan bizonytalanok. Néhányan *bálnak*, egykori *kezesek* viszont határozottan *táncnak* nevezték a színielőadáshoz kapcsolódó táncalkalmakat.

természetesen a karácsonyhoz hasonlóan kérdés volt, hogy lesz-e bál, illetve, hogy a háromnapos tánc beleszámít-e a tíz vasárnapba, vagy sikerül-e egy füst alatt kedvezményesen 3+10 alkalomban megállapodniuk. A visai táncszervezőknek – szemben például a palatkai kezesekkel – mindezt alaposabban kellett mérlegelniük, hiszen Magyarpalatka négy-öt órás járásra van Visától.

Egy tíz-tizenöt alkalomból álló periódusban a zenésznek maximum két alkalmat engedélyeztek kimaradásra, ezeket akkor használta ki, ha lakodalomba hívták, vagy ha beteg volt.²³

A zenészfogadás előtt a kezesek otthon felmérték az igényeket és a lehetőségeket. Az előkészületek fontos része volt annak a kiszámítása, hogy várhatóan hányan tudnak majd részt venni a táncokon. A más faluban, vagy városban szolgáló szegényebb rendűek általában a rövidebb időtartamú táncos periódust javasolták. A kezeseknek a konfirmáló korban lévő fiatalokra is figyelni kellett, hiszen közülük kerülhettek ki az ún. *félfizetéses*-nek nevezett kezdők. Ők a *cigánypénz*, illetve a *házbér* felét fizették csak. A *táncos házat* biztosító gazda gyermekei csak akkor járultak hozzá a mulatság költségeihez, ha akartak.²⁴ Hasonló volt a helyzet – ha a helyi parasztszenészet fogadták meg – a zenészek gyermekeivel is. A katonaviselt legényekkel sem lehetett mindig számolni.

Az egykori *kezesek* visszaemlékezéseiből lesűrízhető, hogy az ügyesebb táncszervezők törekedtek a saját magukra és a szeretőjükre eső összeg, valamint a cigánynak szánt pálinka és cigaretta kigazdálkodására is.

Ha a kezesek drága zenészt állítottak, sokszor még a periódus közepén sem volt biztos, hogy a táncos közösség ki tudja fizetni őt. Ilyenkor az ügyetlenebb kezesek bekároltak: saját zsebből kellett kipótolniuk a hiányzó összeget, vagy le kellett mondaniuk a zenészeket, amikor is az előleg veszett oda. Őket a hátuk mögött balkezeseknek hívták.

A zenész kifizetése

A kollektivizálás előtti időszakban, a téli táncokra a pénz mellett legtöbb-

²³ Vö. Kós Károly 2000. II. 259. p.

²⁴ A széki példához (*tánc ház*) hasonlóan a többi mezőszéki faluban is a mulatságnak helyt adó telket és házat, de a tánc helyül szolgáló helyiséget is – legyen az szoba, vagy csűr – *táncos háznak* nevezték. *Megyünk a táncba, vagy megyünk a táncos házba* - mondták akkor is, ha csűrben volt a *tánc*. Ha már a házon belül voltak, például a *pitarban*, akkor onnan *bementek a táncos házba* – értsd a tánc helyül funkcionáló szobába.

szőr kukoricát adtak a zenésznek.²⁵ A vásárláskor a kezesek általában azon voltak, hogy a törökbúza minél nagyobb arányban szerepeljen a fizetésben, szemben a készpénzzel. A kukorica beszerzésénél ugyanis nagyobb „játékterük” maradt a táncosoknak: a szülők ritka esetben ellenőrizték, hogy pontosan mekkora mennyiséget visz el a gabonából otthonról gyermekük.

Ez azonban rejtett némi veszélyt magában. Más táncos közösség érdeklődése esetén ugyanis a zenészek azoknak a kezeseknek kedveztek, akik több pénzt ígértek, már csak azért is, mert a gabona összegyűjtésekor is zenélniük kellett, sőt aznap este ingyen ki kellett muzsikálnak egy táncot. A nagyobb hírű zenészekre a kollektivizálásig mindig nagy volt a kereslet, így ők még azt is megengedhették maguknak, hogy csak pénzre vonatkozó ajánlatot fogadjanak el a távoli falvak kezeseitől.

Az 1950-es, 1960-as évekig Mezőség-szerte általánosnak mondható, hogy a nyári táncmulatságok ellenértékét *aratókalákák* megszervezésével igyekeztek biztosítani.²⁶

A második világháború előtt még Visában előfordult, hogy a két helyi nagygazdánál, illetve a bírónál kalákáztak, de a háború után ezek a lehetőségek a faluban teljesen megszűntek. A helyi gazdától a kezesek vették fel a munkát: még a zenészfogadás előtt megegyeztek az illetővel, hogy mennyit és mennyiért dolgoznak majd neki. Ha a munkát terményben kapták meg, akkor azt még pénzzé kellett tenni. A szervezők számára kedvezőbb volt, ha pénzt kaptak a munkáért, hiszen így már előre beoszthatták, hogy azt mire költik és ennek tudatában alkudozhattak a zenésszel.

A „*másfalusi kalákákat*” általában már a zenész kezdeményezte, miután megegyezett a kezesekkel. Ebben az esetben a gazdával történő alkudozás és a szervezés egy részének a gondja az ő vállát nyomta: helyi kifejezéssel élve a zenész eladta a munkanapot a gazdának.

Ez esetben a kezesek nem is találkoztak a munka ellenszolgáltatásával, a pénzt, ritkábban a terményt, a gazda közvetlenül a zenésznek adta, aki igyekezett a gazdától minél több pénzt kialkudni az adott mennyiségű munkára.

A kezeseknek és a zenészeknek érdekében állt, hogy minél több fiatalt toborozzanak a kaláka előtti estén, a *kalákahajtón*. Ezért a zenészek a kalá-

²⁵ Vö. Faragó József 2006. 137. p.; Kallós Zoltán 2006. 298-299. p.; Kós Károly 2000. II. 258. p.; Novák Ferenc 2000. 35. p.; Pálffy Gyula 2001. 300-301. p.

²⁶ Vö. Faragó József 2006. 130. p.; Kallós Zoltán 2006. 302. p.; Kós Károly 2000. II. 259. p.; Novák Ferenc 2000. 44. p.; Pálffy Gyula 2001. 300. p.

kahajtó hírverés alkalmával, a munka közben, illetve annak végeztével a termőföldön, valamint a gazda udvarára szervezett esti *kalákatáncon* ingyen muzsikáltak.

Az *aratókalákák* az 1950-es évek közepén, a mezőgazdaság szocialista átszervezése során szűntek meg. Ezekre a multságért végzett és táncal összekötött társasmunkákra szinte az összes megkérdezett jó emlékekkel tekint vissza, a korszak társadalmi feszültségei mégis kiolvashatók a visszaemlékezésekből.

A termelőségvetkezet megalakulása után, még az 1960-as években is többször előfordult, hogy a fiatalok egy-egy ünnepi táncalkalom megrendezéséért *kapálókalákát* szerveztek.

Az 1970-es években azonban a zenés *kaláka*, már csak, mint a közösség szolidaritásának szép példája működött Visában; abban az esetben, ha a téesz munkásai közül valaki megbetegedett, a rokonai, barátai összeálltak és megcsinálták az elmaradt normáját.

Egyéb juttatások a zenésznek²⁷

A helyi szokás szerint a zenésznek a fizetésen kívül más juttatások is járnak. A *kezesek* máig minden egyes népzenevel kísért táncalkalomra egy liter pálinkát visznek magukkal, amit ők és a zenészek fogyasztanak el. Ezenkívül a zenésznek étel is jár.

A zenész étkeztetését is a *kezesek* szervezik. Ezt a feladatot az 1960-as évekig a lányokra osztották. Füzetbe felírták vagy észben tartották a táncra járó lányok nevét, és a falu házrendjét figyelembe véve már egy héttel korábban felszólították a soron következő lányt, hogy enni kell majd adnia a zenésznek.

Téli táncalkalmakon a szombat esti vacsorára el kellett kísérni a zenészet a vacsorát adó lány családjához. A zenészek az úton végig zenéltek, így az egész falu tudta, hogy melyik lány a soros. Ez a hírverés mutatta, hogy eladó lány van a háznál. Az ellátás minősége a lány és családjának társadalmi megítélése szempontjából volt fontos. Az egykor szegényebb családból származó visaiak máig emlegetik, hogy hányszor és, hogy milyen ételt ettek náluk a zenészek. Történeteikben büszkén szembeállítják magukat a „nagy-

²⁷ A zenészeknek járó juttatásokról lásd: Kallós Zoltán 2006. 299. p.; Kós Károly 2000. II. 258. p.; Pálffy Gyula 2001. 301. p.

gazda” családokkal, akik nem tudták a muzsikusokat rendesen ellátni.²⁸

A vacsora végeztével a háznál a szülők egy *párt* (táncciklust) táncolhattak, majd a fiatalok zenélve indultak vissza a *táncos házhoz*. Télen, szombat estére még járt egy *késői vacsora* a muzsikusoknak, ezt általában tíz órakor, a táncon szolgálta fel a soron következő lány.

Vasárnap délből a kezesek ismét elvitték a zenészeket a táncra, ahová a következő lány elvitte az ebédet. Itt néhány pár után, négy óra körül oszonnát kaptak a soron következő lánytól, este nyolc körül pedig egy másik vacsorát vitt nekik. Nyári időszakban, mikor csak vasárnap délután volt tánc, ebédet majd uzsonnát vittek a zenészeknek.

Ünnepekkor rendezett, háromnapos táncalkalomra az utolsó estén minden lánynak kalácsot kellett vinni a táncra, amiből sokszor zsákszámmra jutott a zenészeknek is.

A táncos közösség megszervezése, a fizetség összeszedése²⁹

A táncot néhány mezőszéki faluban hagyományosan *a hegyből kiáltották ki a kezesek*. Visában a mulatság híre informális úton terjedt. A tánc indításáról a kezesek beszéltek a barátaiknak, akik a fiatalság hétköznapi délutáni-eseti összejövetelein, a fonókban, illetve kisebb bandázások során terjesztették, hogy kik a kezesek és, hogy elindultak zenészt állítani. Hosszabb távú zenészfogadás esetén, a kezesek az első alkalommal, két-három pár után leállították a cigányt és kikiáltották, hogy mennyiért és hány alkalomra fogadták be a zenészt. Fontos volt, hogy ezt tánc közben mondják el, mert a legény, aki már *beszökött a táncba*, fizetni tartozott.

A pénzt általában két részletben szedték össze: először amikor letelt a kialakult vasárnapok fele, végül az utolsó alkalommal. Ezen alkalmakkor félbeszakították a táncot és Ki a hibás? kiáltással hívták fel a figyelmet a tartozásra és elkezdték összeszedni a fejenként kiszámolt összeget, ami a zenész és tánchely bérét tartalmazta.³⁰ A kezes vérmérsékletétől függött, hogy az adós a táncon maradhatott-e, vagy sem. Helyettük a kezesek fizettek. Általában egy hét haladékos adót, utána azonban már nem engedték az illetőt a táncra, vagy zálogot vettek tőle.

Külön elbírálás alá estek az ún. *félfizetések*; azok a legényké, akik a

²⁸ A nagygazda családokat a téves szervezés korszakában beszolgáltatással és adókkal oly módon nyomorgatták, hogy gyakran még betevő falatra sem futotta náluk.

²⁹ Vö. Pálffy Gyula 2001. 305. p.

³⁰ Vö. Kós Károly 2000. II. 258. p.; Pesovár Ferenc 1997. 50-51. p.

konfirmációjuk után még nem töltötték le egy egész évet a *nagy táncon*. Ők a megállapított összeg felét fizették csak a *cigánypénzbe*, a *ház-*, ill. *csúrbérbe*. Emiatt azonban nem is voltak teljes jogú tagjai a táncos közösségnek, a lányok összeszedésére, italvásárlásra stb. használták őket a kezesek. Ezenkívül csak táncter hátulsó részeit használhatták, nem volt szabad a zenész előtt táncolniuk.

A két világháború között a szokásjog szerint a házasemberek csak *vendégként*, egy-két *pár tánc* erejéig maradhattak a táncon. A későbbiekben ez kisebb falvakban, így Visában is változott.³¹ A fiatal házaspárok nagy része a legényekhez és lányokhoz hasonlóan járt a táncra, sőt az 1960-as évek elejéről még tudunk olyan családos házaspárokról is, akik rendszeren fizették a cigánypénzt. A szokás kialakulása egybeesik a kollektivizálással, amikor a megváltozott társadalmi helyzet felülírt korábbi szabályokat.

A fizető táncosok számon tartása és a pénz kikövetelése a kezesek dolga volt. Hasonlóan figyelniük kellett a nappali táncra látogató asszonyokra. A fiatalabb, jó táncú menyecskéket gyakran felkérték a legények táncolni, ami kiválthatta a fizető lányok elégedetlenkedését.

A visszaemlékezések szerint az 1940-es évek előtt a lányok ritkán fizettek cigánypénzt, a *petróleumpénzt/gyertyapénzt* viszont ők adták össze. Később a legények által fizetett összeg feléért, egyharmadáért táncolhattak. Ugyanígy kisebb összeget kellett adniuk a ház-, vagy csúrbérbe, amibe az 1950-es évektől a korábbi petróleumpénzt is beleszámították. A táncos lányok a fizetést, illetve az étel adását is megtagadhatták, ha nem táncoltatták eleget őket, ezért a kezesek feladata volt, hogy felvegyék (felkérjék) őket. Erre a feladatra a szervezők sokszor a körülöttük lebzselő fiatalabb legénykéket kérték meg. Az esti tánc esetén ugyanígy a kezesek feladata volt, hogy elhozzák a lányokat a táncra, vagy, hogy kísérőket szervezzenek melléjük, az 1970-as évekig ugyanis sötétedés után a lányoknak nem illett egyedül az utcán járni.

Téli periódusban, ha megszorultak a kezesek, a *maradékotól*³² is szedtek pénzt, hiszen ők is foglalták a helyet.

A tánchely kibérlésre és a zenész kifizetésére szolgáló kaláka megszervezése és lebonyolítása szintén a kezesek dolga volt. A munkavégzés előtt este kalákahajtót rendeztek a faluban: a zenészekkel végigkísérték magukat

³¹ Vö. Novák Ferenc 2000. 64-65. p.; Pálfi Gyula 2001. 305. p.

³² Visában *maradék* volt a táncolni nem tudó legények gúnyneve.

a falun, útközben minden ház kapujában megálltak, kihívták a fiatalokat, elmondták a másnapi munka menetét, majd egy nóta, vagy egy rövid tánc után továbbvonultak. Másnap hajnalban az összegyűlt fiatalság a kezesek vezetésével, zenész kíséretében ment kalákázni.

A termény összeszedése ugyanígy a kezesek faladata volt: télen szekérrel, vagy szánkóval, szintén zenészek kíséretében a kalákahajtóhoz hasonlóan körbejárták a falut, és mindenhol elkérték a kialakodott kukorica-menyiséget, majd azt a zenészekhez szállították.

A cigánypénz és a házbér előteremtése nagyobb részben a fiúkra rótt terhet, akiknek emellett még pálinkát is kellett venniük. A szükséges pénzt legtöbb esetben otthonról kérték, ami főleg a szegényebb családok, illetve több táncos korban lévő testvér esetén nehézségekbe ütközött. A szülők inkább elengedték legénygyermeküket napszámba dolgozni, hogy kikeressék a táncravalót. A mezőségi falvakban mindenhol előfordult, hogy a legények otthonról tulajdonítottak el terményt és azt eladva fizették ki a cigánypénzt, vagy közvetlenül a cigánynak adták. A gyűjtött adatok arra engednek következtetni, hogy az 1960-es évek elején-közepén legénykedő fiatalok már jóval többször loptak otthonról. Ebben a kommunizmus idején megváltozott társadalmi és tulajdonviszonyok miatt bekövetkezett morális zavar is szerepet játszhatott.

A tánchely megszervezése³³

Az 1970-es évekig a tánchely megszervezése is kizárólag a kezesek feladata volt, akik még a cigányfogadás előtt igyekeztek helyet szerezni: nyárra egy csűr, télre pedig egy nagyobb szobát. A tánchelyet illetően egy-egy szegényebb emberrel igyekeztek megegyezni, akinek szüksége volt a házbérre, vagy olyan nagycsaládos gazdával, akinek egyszerre több gyermeke is táncos korban volt, ami anyagilag megterhelte a családot.

A táncos csűrért egészen az 1950-es évekig a legtöbbször *kalákával* fizettek a visai táncosok.³⁴

A táncter előkészítése

Nyaranta, a két világháború között még előfordult, hogy a románok az utcán is csináltak táncot, ilyenkor nem kellett csűrbért fizetniük, sőt a terepet sem

³³ Vö. Kallós Zoltán 2006. 298. p.; Novák Ferenc 2000. 35. p.; Pálffy Gyula 2001. 298. p.

³⁴ Vö. Kós Károly 2000. II. 261. p.

kellett előkészíteniük. A magyarok ezt azonban ekkor már *szégyen dolognak* tartották. Ők a visszaemlékezések tanúsága szerint már az első világháború környékén inkább csűrben táncoltak. A második világháború után, külön tánc esetén már a románok is behúzódtak egy-egy telekre. A táncos csűr előkészítése a kezesek feladatának számított. A téli tánchelység előkészítése (a szobabútorok kipakolása, padok felállítása a fal mellett, söprés) a házigazda kötelessége volt.

A táncos ház, illetve a csűr döngölt padlóját minden második-harmadik pár után megöntözték és kisépték. Ez a lányok dolga volt.

A zenészek kísérése, ellenőrzése, a táncmulatság lebonyolítása³⁵

A két világháború között a visai kezesek a palatkai zenészeket a falu keleti bejáratánál, a Kapuskánál várták. A szombat este szürkületkor érkező muzsikusok a falu melletti dombról már zenélve ereszkedtek le, ezzel adva hírről, hogy beáll a tánc. A Kapuskától együtt mentek a mulatság helyszínére. Az 1950-es évektől a zenészek már a kocsmához, vagy a szállásadójukhoz mentek és ott találkoztak a kezesekkel. A kezesek a tánc, a kocsmá, illetve a vacsorát adó család háza között is állandóan kísérték a zenészeket. Menet közben folyamatosan szólt a zene, a kezesek pedig rikoltoztak, így hirdették a táncot, illetve gyűjtötték össze a táncosokat.³⁶

A zenélés megkezdésére a kezes utasította a muzsikust, utána azonban csak akkor szólt bele a mulatság menetébe, ha ráadást akart kérni, vagy ha valami miatt nem tetszett neki a zene. Az ő feladatai közé tartozott az is, hogy a táncok rendelését szabályozza. Általában, ha valaki a páron kívül egy táncot vagy nótát akart magának húzatni, azt szabadon megtehetette, ilyenkor azonban illet zsebpénzt adni a zenésznek. Ha egyszerre többen kértek különböző táncokat a zenésztől, akkor a szervezőnek kellett döntenie. Határozatlan kezesnél ezekből a konkuráló kérésekből veszekedés, verekedés is származhatott.

A tánc végeztével este a „*kezesek levették a gondjukat a cigányról*”. Az első világháború környékén még a belső-mezőszéki falvakban jellemző volt, hogy a zenészek ilyenkor elmentek a kocsmába, ahol a házassemberek várták őket. Visában az 1950-es évektől a *másfalusi* zenészek az egyik helyi táncosnál húzták meg magukat. Itt a szállásért és a reggeliért muzsikálással fizettek.

³⁵ Vö. Pálffy Gyula 2001. 301. p.

³⁶ Vö. Pesovár Ferenc 1997. 49-50. p.

A rendfenntartás – büntetés³⁷

Néhány erdőháti település esetében tudunk arról, hogy *tánc* rendezői, az *újkirályok* egész évre visszamenően ítélkező és büntető funkcióval rendelkeztek a legénytársaik felett.³⁸ Mindez az egész fiatalság vezetésével kapcsolatos funkciót sejtet. Ennek a Belső-Mezőségen csak halvány párhuzamait láthatjuk; itt a kezesek kizárólag a táncalkalmakon és azok megszervezésekor rendelkeznek az előbbiekhöz hasonló jellegű jogosultságokkal.

A hivatalos szervek és a táncos közösség közötti közvetítő szerepet a kezesek látták el. Ez a legtöbbször az engedély beszerzésére és az ezzel kapcsolatos felelősségvállalásra korlátozódott, hiszen baj esetén a tánc rendezőit kérték számon. Visában például 1943 pünkösdjén tűz ütött ki a táncos csűrben, ami átterjedt a szomszédos házra is. A szomszédok az anyagi kár megtérítését követelték, de végül perre nem került sor, a fiatalok ugyanis közös munkával, a kezesek által szervezett építőkalákkal nagyjából helyreállították a lakóházat. Teljes mértékben nem tudták kártalanítani az érintetteket, mivel a táncra a kezesek nem kértek engedélyt, így a biztosító nem fizetett.

Visában a tánc megrendezését a két világháború utáni időszakokban (az 1920-as évek elején, illetve az 1940-es évek közepén-végén), valamint a téészesítés ideje alatt kötötték csupán engedélyhez a román hatóságok. 1941 és 1944 között kiépülő magyar közigazgatás alatt is engedélyköteles volt a táncrendezés. Az engedélyért fizetett összeget a kezesek igyekeztek kigazdálkodni. A visszaemlékezések szerint a téészesítés alatt jóval könnyebb dolguk volt, mivel a zsuki, illetve kötelendi milicisták a pénz helyett elfogadtak pálinkát is.

Visában a rendfenntartás, a veszekedők-verekedők csitítása, a *táncról* való eltávolítása meglehetősen nehéz feladat volt, mivel a fiatalság táncos összejöveteleihez a legények testi erejének fitogtatása is hozzá tartozott. A visszaemlékezések szerint a háborús időszakokban felerősödő etnikai ellentéteket, a téész megalakulása környékén kiéleződő társadalmi feszültség miatti indulatokat volt a legnehezebb kezelni. Ezekben az időkben, főleg a határozatlanabb kezesek alatt sok volt a verekedés.

³⁷ Vö. Kallós Zoltán 2006. 300. p.; Novák Ferenc 2000. 35. p., 62-63; Pálffy Gyula 2001. 297, 306. p.

³⁸ Lásd: Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monographiája II. Szolnok Doboka Vármegye Közönsége, Deés 1900. 536. p.; Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monographiája IV. Szolnok Doboka Vármegye Közönsége, Deés, 1901. 245. p.; Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monographiája VI. Szolnok Doboka Vármegye Közönsége, Deés, 1903. 540. p.; Kós Károly 2000. II. 247, 257-258. p.

Veszekedésre sok minden adhatott okot: legtöbbször a térhasználati rend be nem tartásán, vagy a zenésztől rendelt táncon kaptak össze a legények. Különösen nehéz helyzetbe kerülhetett a kezes kitáncoltatás esetén. Ezzel a megszégyenítő rítussal, a felkérést visszautasító lányokat büntették a legények. Visában és más szegényebb faluban ez ritkán fordul elő, gazdaságilag azonban, ahol a társadalmi különbségek nagyobbak voltak, gyakrabban fordult elő a kitáncoltatás. A visszaemlékezések szerint leginkább a gazdagabb családból származó, esetleg egyke lányok merték megkockáztatni, hogy visszautasítják az őket felkérő legényt. A megsértett legény ilyenkor természetesen igyekezett valahogy bosszút állni. Visában az illető általában összebeszélt a barátaival, másokat lefizetett, hogy „ne vegyék a lányt táncolni”. Kitáncoltatás más faluban is csak akkor fordult elő, ha a legénynek sok barátja volt, akiket a lány udvarlója, fiútestvére, végső esetben pedig a kezesek ellen tudott fordítani.³⁹ Ez esetben a megsértett fiú egyik barátja felkérte a lányt, és amikor a zenész előtt táncolt vele, leállította a muzsikusokat. Az érintett legény ekkor azonnal marsot húzatott a zenészekkel, a készenlétben álló barátok pedig seprűt nyomtak a lány kezébe, hogy azal táncoljon, és igyekeztek őt kiszorítani a táncról. Az akciót alaposan meg kellett szervezni és gyorsan végre kellett hajtani, mielőtt a lány esetleges pártfogói, illetve a kezesek felocsúdtak volna. Ezek az esetek legtöbbször véres verekedésekkel végződtek. Következménye pedig az volt, hogy a megszégyenített lány hónapokig nem mert mutatkozni a fiatalok előtt. Néha az érintett családok között harag is keletkezett, amiért nem egy esetben a kezeseket is felelősnek tartották.

Vendéglátás a táncon⁴⁰

A másfalusi, vagy nagyobb faluban a másutcai, idegen legények⁴¹ általában csak úgy mehettek be a táncos ház telkére, ha rokonuk, vagy ismerősük volt a táncon. Ellenkező esetben könnyen előfordult, hogy megverték, vagy kövekkel dobálva elkergették őket a helyi legények. Ezt elkerülendő a vendégnek ajánlatos volt azonnal a kezeshez fordulnia. A kezes ilyenkor általában bekísérte a csűrbe, vagy a táncos házba. Ha barátságos volt a kezes, azonnal felállította a vendéget és behúzta a táncba. Az ezzel kapcsolatos lehető

³⁹ Vö. Kós Károly 2000. II. 258. p.

⁴⁰ Vö. Kallós Zoltán 2006. 301. p.; Novák Ferenc 2000. 61. p.; Pálffy Gyula 2001. 307-308. p.

⁴¹ *Megyünk idegen legénynek* – mondták a visaiak, ha más faluba mentek táncolni. A románok hasonlóan fejezték ki magukat: *Merem la turenii*. (*Vidékre megyünk*.)

legudvariasabb gesztus az volt, hogy megkérdezte, kivel szeretne táncolni, majd a kiválasztott lányt odavitte a vendéghez és átadta neki. Az idegen legény önmagától nem állhatott fel táncolni, és ha fel is állították, igyekezett a táncter félreeső sarkában, a helyieket nem zavarva táncolni. Külön kitüntetésnek számított, ha a zenész elé tolták.

A kezeshez hasonlóan járhatott el bármelyik legény, ha barátja, vagy rokona volt az idegen legény. Ha senki nem állította fel az idegen legényt, akkor az egy rövid idő után eltávozott, sokáig ülni a táncon szégyen lett volna.

Az idegen legény intézménye a helyi kislakosságú falvak esetében az endogám tendenciákat enyhítette. A szokásjoghoz ugyanis hozzá tartozott, hogy az ily módon felkért helyi lány elvállalja a legényt. Ez azt jelentette, hogy a tánc után a legény hazakísérhette, beszélgethetett vele. Ha már ismerték egymást, nyáron az is előfordulhatott, hogy a legény ott hált a lányos ház szénapadlásán.⁴²

Vendégnek számítottak azok a házasemberek is, akik nyáron a disznócsorda behajtása után ellátogattak a táncra. Ilyenkor a kezes adott nekik egy pár táncot – ezt nevezték tréfásan a disznók táncának. A házasemberek ilyenkor a számukra felkért lányokkal egyedül táncolhattak, a fiatalság félrehúzódva figyelte őket. Ez a szokás az 1960-as évek közepén-végén még érvényben volt.

A kezes, a kultúrfelelős, a főnökök és a báros⁴³

Az 1970-es évek elejétől Visában már csak ünnepekben rendeztek hagyományos, élőzenével kísért *táncot*, *pikapos* multságok viszont minden hétvégén voltak. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a *kezeség* intézménye is változott. A kultúrotthon a zsuki községi tanács vezetése és a helyi iskolaigazgató ellenőrzése alatt működött. Az 1960-as évek közepétől az addig *kezeskedő* táncrendezők, a kultúrotthon táncalkalmait is megszervezték, de itt feladatuk már csak a belépődíj helyszínen történő beszédésére, a lemezjátszó kezelésére, és a rendfenntartásra korlátozódott. Ezenkívül a helység műszaki állatáért tartoztak felelősséggel, télen pedig a fűtésről kellett gondoskodniuk.

⁴² Ehhez hasonló a Székről ismert szabad „összeeresztés”. Vö. Nagy Olga: A törvény szorításában Budapest, Gondolat, 1989. 134-136. p.

⁴³ A visai zenei és táncéletben bekövetkezett modernizációról bővebben lásd: Molnár Péter: „... a néptáncot átalakították...” Hagomány és modernizáció egy erdélyi falu tánc kultúrájában. In: „A visai Körös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőszéki falu népi kultúrájáról. (Szerk: Varga Sándor). Belvedere Meridionale (XXIII.) 2011. 1. 48-76. p.

Az 1970-es évektől már az iskolaigazgató által kijelölt *kultúrfelelős* rendezte a mulatságot: ő kezelte a lemezjátszót, az erősítőt és a hangfalakat, a belépődíjjal pedig havonta elszámolt a zsuki tanácsnak. A községi vezetőség ennek egy részét visszautalta a helyi iskolának, a másik részét – papíron – a kultúrothton fenntartására költötték. A visaiak tulajdonképpen saját művelődési házat béreltek ily módon a zsukiaktól. Mivel a hétvégi táncszervezés is a zsuki tanács engedélyéhez volt kötve, az ezzel járó szolgáltatások, illetve anyagiak kikerültek a visai táncos közösség kezéből.

A változás már a megnevezésben is megmutatkozott: a tánc rendezőit ebben a korszakban már nem *kezesnek*, hanem *főnökeknek*, szólították, ami szimbolikusan a tevékenységi köreik átrendeződését is jelentette. A *zenészfogadással* és az ezzel kapcsolatos „kezeség” vállalásával szemben – a meg-növekedett alkoholfogyasztás, és az új gazdasági helyzetben sokszor kiéle-sedő társadalmi ellentétek miatt – a rendfenntartó szerep vált elsődlegessé. A faluban lakó, a helyi térszben dolgozó és így némileg még a hagyományos paraszti kulturális mintát követő fiatalokkal szemben fokozatosan megerő-södött azok csoportja, akik a városban dolgoztak, vagy tanultak. A közép- és szakiskolákba elkerülő, ingázó, vagy bentlakó fiatalok a társas érintkezés újabb szabályait, a divatos városi zene- és táncművelődést közvetítették a falu felé. Ezek a kulturális különbségek a közös táncalkalmakon megmutat-koztak és számtalan esetben torkolltak vitákba, ritkábban verekedésekbe. Ilyenkor a *főnököknek* kellett közbeavatkozni.

Ebben a korszakban a belépődíjat készpénzzel kellett megváltani, a terménnyel, illetve munkával történő fizetség lehetősége teljesen megszűnt.

Az 1991-ben megnyílt bár teljesen új helyzetet hozott a tánc szervezésé-ben is. A diszkót a bártulajdonos szervezte, ugyanazon a helyen, ahol italt és dohányárut is árult. Az élvezeti cikkek eladásából egy-egy este akkora bevétele volt, illetve van, hogy abból a bár fenntartási költségeit, valamint az 1990-es évek közepétől kolozsvári lemezlovasokat is meg tudta/tudja fizetni. Ezeket eleinte egy-egy alkalomra, a 2000-es évektől azonban, a szá-mítógéppel zenét szolgáltató lemezlovasokat egyszerre több estére, akár egy egész nyárra is leszerződtesik.⁴⁴

Az első bár megnyitása óta máig öt bár is működött a faluban egymás után, többszöri tulajdonosváltással. A hétvégi diszkó és italárusítás mellett egy idő után mindegyik kénytelen volt vegyesboltot is indítani, többen még

⁴⁴ A lemezlovast már *megfizetik* és nem *beállítják, megfogadják* stb.

így is belebuktak a vállalkozásukba. A fokozatosan fogyó fiatalság nem képes már eltartani a hétvégi diszkót. 2006-óta a téli időszakban megritkultak ezek a táncalkalmak, a visai diszkó ma már leginkább nyáron működik, amikor a városi fiatalok hazajönnek nyaralni a nagyszüleikhez. A rendfenntartás feladatát helybeli, idősebb fiúk látják el, akik a szolgálatukért ingyen italt kapnak. A zenei szolgáltatás minőségébe, a zenei program összeállításába a vendégeknek gyakorlatilag nincs beleszólásuk. A lemezlovas a zenei adókból ismert aktuális populáris zenei divatoknak megfelelő repertoárból választ, a báros ezt a munkát teljesen rábízza.

Ma a bártulajdonos a Kolozsvárról érkező lemezlovas utazását és helybeli italfogyasztását fizeti, de étellel nem látja el, szállást sem biztosít számára. Az *idegen legény* intézménye a hagyományos hétvégi táncok elmaradásával megszűnt.

Összegezve elmondható, hogy a táncszervezéssel járó feladatok, jogosultságok, illetve kulturális és társadalmi funkciók köre a hagyományos, élőzenés táncmulatságok megritkulásával párhuzamosan csökkent a faluban.

A kezesség intézményének továbbélése

Az 1970-es évek közepétől a visai fiatalok már nagy számban tanultak és dolgoztak Kolozsvárott. Idegen környezetbe kerülve természetesen igyekeztek összejárni, saját, a faluból származó kapcsolatrendszerüket a városban is megtartani. Ehhez a kolozsvári táncház ideális találkozóhelynek bizonyult, itt ugyanis hozzájuk hasonlóan idekerült falusi fiatalokkal, valamint a népi kultúra iránt érdeklődő, és emiatt őket könnyen befogadó városi értelmiséggel találkoztak. Az erdélyi táncházmozgalom egyik hatása volt, hogy a városba kerülő fiatalok, akik sok esetben éppen szabadulni igyekeztek saját, „maradinak” tartott falusi kulturális jegyeiktől, más megvilágításban kezdték látni ezeket. Így a visai fiatalok közül többen saját hagyományaik felé fordultak. A faluba visszajárva ők váltak a „hagyományok letéteményeseivé.” Kallós Zoltán közreműködésével csoportot alakítottak, nem mellesleg ők folytatták a *kezeskedés* hagyományait, a táncszervezési tevékenységet is revival formában.⁴⁵

A folklorizmus által életben tartott folytonosságnak köszönhető, hogy a kezesség intézménye tovább él. Azokat a már nagy ritkán előforduló táncal-

⁴⁵ Az itt említett személyek az 1980-as évektől a legfontosabb segítői voltak a faluba látogató kutatóknak és táncházasoknak.

kalmakat (juhmérés, bál) ahol még megfogadott zenészek szolgáltatják a tánczenét még ma is a kezesek irányítják.

Összegzés

Munkám során igyekeztem a mezősegi kezesek jogosultságait és feladatait, a táncszervezés társadalmi-gazdasági hatásait kitapintani és felvázolni. Vizsgálataimból kiderül, hogy a kezesek 20. század közepéig fontos szerepet töltöttek be a különböző családok, korosztályok, nemek, etnikumok, falurészek, illetve falvak, falurészek közötti kulturális kommunikációban és gazdasági kapcsolatrendszerben, megelőzték, illetve enyhítették a különböző társadalmi csoportok közötti ellentétekből fakadó esetleges szegregációt. Így, egyfajta alulról jövő, „civil” szerveződésként hozzájárultak a társadalmi egyensúly fenntartásához. Kutatásom rámutat arra, hogy a táncszervezésben érintett szereplők feladatainak megváltozása, az általuk szervezett, illetve látogatott táncalkalmak bizonyos típusainak eltűnése, vagy felbukkanása, a táncalkalmak időbeosztásának átstrukturálódása fontos információkkal járulhatnak hozzá egy-egy település, kulturális csoport stb. társadalmi szerepváltozásainak vizsgálatához.

A változásokat tekintve összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a belső-mezősegi falvakban a tánc szervezését, a zenei ízlés alakulását tekintve a fiatalság a 20. század közepétől kezdve egyre inkább passzív fogyasztóvá vált, a kezesség funkcióinak visszaszorulásával pedig a kulturális és társadalmi önrendelkezésük is jelentősen csorbult.